

SOCIALE INCLUSIVITEIT BIJ DE UITVOERING VAN INTERNATIONALE WATERPROJECTEN

*Dennis van Peppen, Stephanie Janssen**

■ Het betrekken van kwetsbare mensen en groepen in internationale water-gerelateerde masterplanning en projecten, was voor de Nederlandse watersector lang een belangrijke bijzaak. De afgelopen jaren is dit verworpen tot een hoofdzaak. Bij onvoldoende maatschappelijke draagvlak komen plannen en projecten niet tot implementatie en kan het leiden tot stevige kritiek uit het maatschappelijk middenveld. Daarnaast kan het betrekken van alle stakeholders in een plan of project worden beschouwd als morele verantwoordelijkheid. Partijen in de Nederlandse watersector werken aan deze opgave en dat heeft in 2020 geresulteerd in de Community of Practice (CoP) voor sociale inclusiviteit in internationale waterprojecten: een netwerk van 18 internationaal opererende partijen uit de watersector waaronder ingenieursbureaus, kennisinstellingen, aannemers, NGO's en overheden. De CoP biedt ruimte aan de partijen om te leren, kennis uit te wisselen en nieuwe praktijken te ontwikkelen om zo haar maatschappelijke impact te vergroten en risico's voor kwetsbare groepen te verminderen. In oktober 2020 werden tijdens een CoP bijeenkomst de ervaringen uit het Manila Bay Sustainable Development Masterplan benut om inzichten op te doen over sociale inclusiviteit. In dit artikel beschrijven we hoe sociale inclusiviteit in de watersector wordt geadresseerd en de inzichten over sociale inclusiviteit uit het Manila Bay Sustainable Development Masterplan.

De NL watersector: al tientallen jaren invloedrijk in waterplannen

Nederlandse ingenieurs zijn veelgevraagd bij het oplossen van diverse waterproblemen, variërend van droogte, overstromingen tot drinkwaterproblemen en bodemdaling. Met de ervaring en kennis opgedaan in één van de best beschermde en bestuurd delta's in de wereld vliegt de hedendaagse Nederlandse waterexpert de wereld rond om buitenlandse overheden en internationale instellingen te adviseren over waterproblemen. Vaak in de vorm van plannen of strategieën voor stroomgebieden, steden, delta's en kustgebieden. Belangrijke en omvangrijke waterstrategieën zijn met Nederlandse inzet tot stand gekomen in Azië, Afrika en Zuid-Amerika (tabel 1). Deze strategieën hebben invloed op miljoenen mensen en kunnen een groot verschil maken in hun dagelijkse levens.

De wateropgave in de wereld is gigantisch. Alleen al in Azië leven honderden miljoenen mensen, die te maken

hebben met verwoestende orkanen, zeespiegelstijging, bodemdaling en verzilting in metropolen als Manila (Filipijnen), Ho Chi Minh Stad (Vietnam), Dhaka (Bangladesh), Chennai (India) en Jakarta (Indonesië) en delta's als de Mekong delta en de Ganges en Brahmapoetra delta en het laagland van Java. In Jakarta zakt de bodem met meer dan 10 centimeter per jaar. In Bangladesh staan onderdelen van de delta een groot deel van de tijd onder water. De Mekong delta ligt bijna op zeeniveau met toenemende overstromingsdreiging en verziltingsproblematiek als gevolg. In een stad als Chennai bestaan grote watertekorten in het droge seizoen en grote wateroverlast in het natte seizoen. Bovendien is het oppervlaktewater in de stad, in kanalen, vijvers en meren ernstig vervuild. Een beter waterbeheer en ruimtelijke ordening die rekening houdt met water leidt tot meer veiligheid en waterzekerheid en een enorme verbetering in levensstandaard van de mensen die er wonen. Water heeft de potentie een hefboom te zijn voor welzijn en welvaart.

* **Dennis van Peppen** is Manager Internationale Water Programma's bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, **Stephanie Janssen** is Senior Onderzoeker bij Deltares.

Project	Beschrijving	Locatie	Looptijd	Betrokken NL partijen
Jakarta Coastal Defence Strategy (JCDS)	Voorloper van NCICD. Strategievorming voor kustbescherming Jakarta	Indonesie, Jakarta	2010-2012	Deltares, Urban Solutions, Witteveen+Bos, Triple-A team, ministeries van BZ en lenW, RVO
Ho Chi Minh City (HCMC) climate adaptation strategy	Klimaatadaptatiestrategie voor HCMC	Vietnam	2011-2013	SWECO (Grontmij), Bosch & Slabbers, Ecorys, ministeries van BZ en lenW, RVO
Mekong Delta Plan	Strategie voor duurzame transformatie Mekong Delta	Vietnam	2011-2013	RHDHV, WUR, Deltares, ministeries van BZ en lenW, RVO
Beira Masterplan 2035	Masterplan voor stedelijke ontwikkeling en waterbeheer	Mozambique	2014	Deltares, Witteveen+Bos, Ministerie van BZ, RVO
National Capital Integrated Coastal Development (NCICD)	Masterplan voor kustbescherming voor 4 tot 5 miljoen inwoners	Indonesie, Jakarta	2008-2014	Witteveen+Bos, SWECO (Grontmij), Ecorys, Deltares en KuiperCompagnons, ministeries van BZ en lenW, RVO
Water as Leverage for Resilient Cities in Asia	Projectontwikkeling via ontwerpgedreven, inclusieve en holistische aanpak. Verbinden van stedelijke klimaatactie met werkgelegenheid, sociale ontwikkeling en herstel van biodiversiteit.	De steden Chennai (India), Khulna (Bangladesh) en Semarang (Indonesië) met de ambitie voor opschaling in Azië en de rest van de wereld.	2018-2019	o.a. Witteveen & Bos, Deltares, Ooze Architects, One Architects, HKV, Wetlands, Rode Kruis, MottMcDonald, ministeries van BZ en lenW, RVO
Manila Bay Sustainable Development Masterplan		Filipijnen, Manila	2018-2020	Deltares, Partners for Resilience, ministeries van BZ en lenW,, Rijkswaterstaat
Bangladesh Delta Plan 2100	Strategie voor duurzame transformatie Bhamaputra en Ganges delta's	Bangladesh	2015-2019	Twijnstra Gudde, Deltares, WUR, Ministerie van BZ
Blue Deal	Samen versterken van goed waterbeheer: voldoende kennis en expertise, een goed functionerende organisatie en samenwerking met de belangrijkste stakeholders.	16 partnerschappen in 14 landen	2018-2030	Waterschappen

Table 1. Een greep uit de waterprojecten die met Nederlandse inzet tot stand zijn gekomen.

Sociale Inclusiviteit in internationale masterplannen

Sociale inclusiviteit gaat over het verbeteren van de maatschappelijke mogelijkheden, kansen en waardigheid van mensen en groepen die kwetsbaar zijn op basis van hun identiteit (The World Bank, 2013, p.3-4). Water gerelateerde problemen raken aan de levens van alle inwoners van een stad, stroomgebied of delta. Het zijn vaak de sociaaleconomisch meest kwetsbaren die in de gebieden wonen die het meest getroffen worden door waterproblematiek, maar ook door maatregelen om die te voorkomen. VN speciaal rapporteur Philip Alston waarschuwt zelfs 'klimaat-apartheid',¹ waarmee hij aangeeft dat rijken zichzelf veilig kunnen stellen terwijl armen de dupe worden. We zien dat arme mensen op de meest kwetsbare plekken wonen langs rivieren of kusten. Combinaties van schaarse ruimte en veel mensen per vierkante kilometer betekent een groot risico op slachtoffers van teveel, te weinig water en te vies water.

De intentie van ieder project is om een bijdrage te leveren aan het oplossen van waterproblemen. Tegelijkertijd lukt het niet altijd om kwetsbare groepen minder kwetsbaar te maken. Er bestaat een risico op slachtoffers, verlies van woonplek en van inkomsten bij (gedwongen) relocatie, ook bij waterprojecten met de beste intenties. In compensatie

voor verlies van woonplek of levensonderhoud wordt lang niet altijd voorzien. Een risico bij het bouwen van onroerend goed of infrastructuur in snel groeiende steden is dat de meest kwetsbare groepen slachtoffer worden. Bijvoorbeeld omdat deze mensen wonen op plekken met onvoldoende bescherming, waar waterveiligheidsproblemen spelen (denk aan 'informal settlers' langs rivieren) of waar iets gebouwd gaat worden.

De afgelopen jaren kwam het de Nederlandse watersector op kritiek te staan voor het onderbelichten van de sociale impact van haar internationale werk. 'Nederlanders zijn te trots op zichzelf en hebben daardoor blinde vlekken...'; de Dutch Delta Approach wekt de indruk van een 'one (Dutch) size fits all'; 'Masterplannen zijn vooral bedoeld om meer werk te genereren voor Nederlandse bedrijven...'; 'Lokale kennis wordt te weinig benut...' (Critical Perspectives UvA, juni 2018). Wetenschappers lieten zien dat in oplossingen veel aandacht is voor de Nederlandse ideeën en te weinig verbinding met de lokale context (Hasan et al., 2019; Minkman et al., 2019; Yarina, 2018). De beleidsevaluatie van het internationale waterbeheerbeleid van het Ministerie van Buitenlandse Zaken trok de conclusie dat er te weinig aandacht is geweest voor milieueffecten, duurzaamheid, governance, gender, armoede en aandacht voor de

allerkwetsbaarden in waterprojecten (Tesselaar et al., 2017). Vanuit NGO hoek was kritiek op specifieke projecten, zoals op NCICD Jakarta (Bakker et al., 2017) en het Manila Bay Sustainable Development Masterplan (Van Ommen et al., 2019). Deze ontwikkelingen zijn niet minder dan een ‘wake-up call’ en hebben de sector aangezet tot verdere actie.

Sociaal-inclusieve plannen en projecten klinken mooi op papier maar de praktijk is vaak complex. Niet alleen zijn de wateruitdagingen groot, ook is er sprake van cultuurverschillen (Hofstede et al., 2010). Politieke, sociale, economische, culturele dimensies en de vele lagen daarin zijn voor buitenstaanders vaak nauwelijks te begrijpen. Naast een formele werkelijkheid van bestuur en donoren bestaat een nog lastiger te doorgronden informele werkelijkheid, wat het borgen van lokaal eigenaarschap voor plannen en strategieën een complexe aangelegenheid maakt. Nederlandse partijen hebben een adviserende rol waarbij de vraag is hoe een impact te realiseren, zonder kwetsbare groepen te schaden. Sociale inclusiviteit gaat dus óók over de manier waarop Nederlandse partijen met lokale overheden en organisaties samenwerken.

Internationaal opererende partijen in de Nederlandse watersector zien en nemen hier hun verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld door te werken aan inclusieve methodes en technieken zoals de NL Inclusive Infra Manual (Building with People, 2019), het Social inclusiveness in flood and droughts rapport (Meijer et al., 2019) en het stappenplan voor een sociaal inclusieve benadering van water klimaatadaptatieprojecten van het Nederlandse Rode Kruis (Cats et al, 2020). Sociale inclusiviteit is een vraagstuk dat door alle partijen belangrijk wordt gevonden, maar dat door geen partij alleen opgelost kan worden. Overheden maken beleid en besteden projecten aan voor het maken van masterplannen en strategieën. Het bedrijfsleven en kennisinstellingen ontwikkelen processen om tot strategieën en masterplannen te komen binnen deze projecten. NGO’s staan in directe verbinding met lokale groepen en kennen de lokale uitdagingen. Kennisinstellingen en wetenschap ontwikkelen nieuwe inzichten en instrumenten. Het samenspel tussen deze partijen is nodig om stappen te maken. Vertrouwen is een essentieel element, juist bij dit gevoelige onderwerp waar voorheen vaak *over* elkaar werd gepraat in plaats van *met* elkaar.

Leren in de Community of Practice: Het Manila Bay Sustainable Development Masterplan als case study

Bovengenoemde ontwikkelingen zijn in 2020 aanleiding geweest om aan de slag te gaan in een ‘Community of Practice’ (CoP), waar de internationaal opererende partijen uit de watersector samenwerken en leren over sociale inclusiviteit in internationale waterprojecten. De CoP is een netwerk van achttien partijen in de Nederlandse watersector waaronder de Rijksoverheid, waterschappen, NGO’s, ingenieursbureaus, kennisinstellingen en natte aannemers.

Hieronder beschrijven we de werkwijze van de CoP en gaan we in op hoe is gewerkt met de case study Manila Bay Sustainable Development Masterplan.

Werkwijze CoP: de case study aanpak

De CoP heeft als ambitie om te leren van de praktijk en deze inzichten te vertalen in praktische werkwijzen die bijdragen aan het verbeteren van sociale inclusiviteit in internationale waterprojecten. Om sociale inclusiviteit zo concreet mogelijk te maken (‘wat betekent het in de praktijk’) worden case studies benut: praktijkvoorbeelden van Nederlandse internationale inzet. Deelnemers van de CoP selecteren de case study.

De case study-aanpak bestaat uit drie stappen. De eerst stap is verkennen en ‘scoping’ van de case study en het betrekken van lokale en Nederlandse stakeholders. Middels interviews wordt de case study vanuit verschillende perspectieven in beeld gebracht. De tweede stap is de CoP bijeenkomst. Hieraan nemen de stakeholders en de CoP deelnemers deel. De stakeholders hebben een essentiële rol. Zij delen ervaringen, hun perspectief en lessen. Gezamenlijk worden inzichten en lessen uit de case study opgedaan. Voor het creëren van een open en vertrouwelijke omgeving wordt de ‘Chatham house rule’ gehanteerd: buiten de bijeenkomst wordt niet gerefereerd aan specifieke personen of organisaties. De derde stap is de follow-up. Wat willen de CoP deelnemers en stakeholders met de inzichten doen?

De CoP velt geen oordeel over projecten, is geen evaluatie en biedt geen advies. De intentie is om de case study te begrijpen, de perspectieven van betrokken partijen te leren kennen en inzichten op te doen. Vandaaruit gaan we begrijpen en aan de slag te met wat nodig is voor sociaal inclusieve inzet.

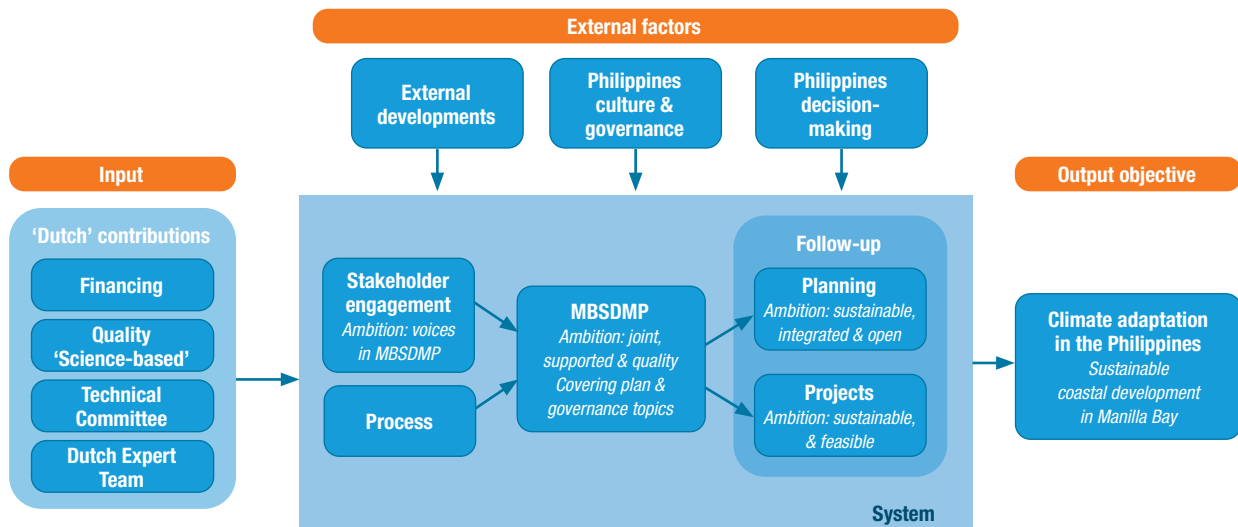

Afbeelding 1. Drie stappen in de case study aanpak van de CoP.

Het Manila Bay Sustainable Development Master Plan als case study

Op 29 oktober 2020 stond het Manila Bay Sustainable Development Masterplan (MBSDMP) centraal als case study in de CoP.

Het MBSDMP is één van de meest recente en invloedrijke masterplannen waar de Nederlandse sector in samenwerking met Filipijnse consultants de afgelopen jaren aan heeft bijgedragen. Het doel van dit masterplan is een duurzame ontwikkeling van de Manila Bay metropool in het licht van toenemende waterzekerheid -en waterveiligheidsuitdagingen.

Afbeelding 2. Systeem diagram Nederlandse inzet in het Manila Bay Sustainable Development Master Plan.

— Stap 1 —

Verkennen, scopen en betrekken van partijen

Om de case study te begrijpen zijn veertien interviews met stakeholders gevoerd, zowel Nederlandse als Filipijnse partijen. Op basis van de gesprekken is de case study in beeld gebracht met behulp van een systeemdiagram (figuur 1). Hierin komen de uitdagingen terug die de stakeholders benoemen met betrekking tot sociale inclusiviteit.

Centraal in het systeemdiagram is de ontwikkeling van het masterplan (MBSDMP). Het masterplan wordt ontwikkeld op basis van een uitgebreid proces en onderzoek en het betrekken van stakeholders. Met het masterplan wordt beoogd projecten en planning te beïnvloeden, die uiteindelijk bijdragen aan klimaatadaptatie en duurzame ontwikkeling in het Manila Bay gebied. ‘Nederland’, of Nederlandse partijen, beïnvloedt dit ‘systeem’ op vier manieren: door financiering van de helft van de kosten van het masterplan; door het masterplan mede te ontwikkelen (Deltares met een Filipijnse consultant); het Dutch Expert Team² dat Deltares ondersteunt; en deelname aan het Technical Committee dat het Masterplan beoordeelt. Ook onderhoudt de Nederlandse overheid relaties met de Filipijnse overheid. Daarnaast zijn er ‘externe factoren’, waarop Nederland geen invloed heeft, maar die wel de ontwikkeling van het masterplan en het beoogde doel beïnvloeden. Het gaat hierbij om ontwikkelingen en besluitvorming die plaats vindt in Manila Bay in het kader van het masterplan en maar ook daarbuiten.

Voor onderdelen van het systeemdiagram hebben stakeholders uitdagingen benoemd waar ze mee te maken hebben gehad. Een overzicht staat in onderstaande tabel.

— Stap 2 —

Gezamenlijk leren en inzichten op doen in de CoP bijeenkomst

Het begrijpen van sociale inclusiviteit in het MBSDMP heeft

geresulteerd in het benoemen van 13 vraagstukken die zijn samengevat in 5 thema's.

1 Sociale inclusiviteit in Masterplanning

Twee onderwerpen komen in dit thema terug: hoe kom je van (kort-)durende projectbetrokkenheid naar deelname in een lange-termijn proces en hoe borg je dit in een Terms of Reference (ToR) voor het project of plan.

Lange-termijn betrokkenheid kent veel voordelen, je leert het land kennen en bouwt aan relaties. Een betrokkenheid van jaren is soms nodig om het ruimtelijk proces in goede banen te leiden, lokale stakeholders te betrekken, en daarmee de echte waterproblematiek op een duurzame manier aan te pakken. Zonder langdurige betrokkenheid is de impact beperkter en de tijdelijke positieve invloed door korte betrokkenheid kan snel verloren gaan. Het vraagt gedegen voorbereiding van deelname aan het proces, afspraken met lokale overheden over de rol in het proces, en vervolgens een langdurige betrokkenheid bij de totstandkoming van het plan en de verdere uitrol. Dit is ook de reden dat Nederland lang betrokken is in steden als Beira en Jakarta, in de delta van de Mekong rivier, de Brahmapoetra en Ganges delta (van Alphen et al., 2021). Lange-termijn betrokkenheid vraagt om het reserveren van voldoende tijd, middelen en capaciteit.

2 Instrumenten voor stakeholderbetrokkenheid

Betrokkenheid van alle relevante stakeholders is de sleutel voor sociale inclusiviteit. Het ontwikkelen en het verbeteren van instrumenten voor het betrekken van stakeholders is door de CoP benoemd als ontwikkelpunt. Betrokkenheid van stakeholders vraagt om een aanpak op meerdere niveaus, nationale overheid, regionale overheid, lokale overheid, lokale belangengroepen, bedrijfsleven, etc... Het vraagt zorgvuldig bepalen welke stakeholders je wanneer in het proces wil betrekken en op welke manier. De concreetheid van het plan maakt ook veel uit, immers een Masterplan speelt op veel hoger niveau dan een lokale

Uitdagingen input Nederland	Uitdagingen stakeholders betrekken	Uitdagingen in ontwikkeling masterplan	Uitdagingen follow-up	Externe ontwikkelingen uitdagingen
Hoe realiseer je impact met Nederlandse bijdrage	Stakeholders hebben onvoldoende kennis en capaciteit om mee te doen in proces	De problematiek is extreem en complex	Financiering van vervolgprojecten	Filipijnse overheid besluit aanleg nieuw vliegveld in Masterplan plangebied
Gezamenlijke actie van veel NL partijen met verschillende belangen	Er zijn meer dan 30 miljoen inwoners als stakeholder	Lange termijn is niet eerder meegenomen in Filipijnen	Eigenaarschap bij regionale en lokale overheden	COVID-19
Risico op beschuldiging 'green washing'	Stakeholders kunnen zich niet veilig uitspreken	Tijdsdruk	Beschermen belangen kwetsbare groepen	Capaciteit om te komen tot implementatie
	Verwachten die bij stakeholders worden gewekt door NL betrokkenheid	Proces transparantie	Coherentie in planning	Afstemming tussen verschillende plannen in Filipijnen
	Terugkoppeling naar de stakeholders		Inzichtelijk maken van trade-offs afwegingen	Institutionele fragmentatie

Tabel 2. Overzicht van uitdagingen in MBSDMP.

ontwikkeling. Een van de genoemde aandachtspunten is het verwachtingsmanagement richting de stakeholder.

Door effectieve stakeholderbetrokkenheid kan lokale kennis en creativiteit optimaal worden benut voor het ontwikkelen van passende, haalbare en duurzame plannen en maatregelen. Risico's voor lokale gemeenschappen kunnen beter worden geïdentificeerd en geadresseerd. Het inzetten van lokale experts in de vormgeving en uitvoering is essentieel. Dit alles maakt plannen en projecten sterker en beter lokaal gedragen.

3 Verbinding met de lokale context

Kennis over lokale cultuur, bestuur, politieke economie en sociale verhoudingen is nodig voor de verbinding tussen lokale context en internationale projectteams. Het begrijpen van de lokale sociaaleconomische, culturele en bestuurlijke context krijgt vaak onvoldoende aandacht en er is een neiging om te 'technocratisch' in projecten te stappen. Hoe zorg je ervoor dat er voldoende kennis en expertise is om die lokale context te begrijpen? Zit deze (niet-technische) kennis in een projectteam? Nederlandse experts actief in de waterprojecten hebben veelal een westerse achtergrond en zijn hoogopgeleid, terwijl een groot deel van de begunstigen van projecten en plannen laagopgeleid zijn met een sociaaleconomische achtergestelde positie. Het beseft dat dit verschil bestaat en het bouwen van spreekwoordelijke bruggen in samenwerking met lokale partners is essentieel.

4 Blijven leren van projecten en lessen uit MBSDMP meenemen

Het leren en vastleggen van lessen uit projecten en processen is nodig voor een continue proces van vernieuwing in de watersector. Hoe doen we dat en hoe nemen we de lessen mee in toekomstige projecten? Het gezamenlijk leren over het MBSDMP en deze lessen vastleggen is een van de benoemde ambities.

5 Werken met lokale gemeenschappen

Contact met lokale gemeenschappen is nodig om te weten wat er leeft en speelt in die gemeenschappen. Lokale NGO's spelen een belangrijke rol in het leggen van die contacten. Deze NGO's kunnen faciliteren in de dialoog met vertegenwoordigers van de gemeenschappen en kunnen helpen met het identificeren van risico's en kansen. Een lokaal platform kan helpen bij de ontsluiting van kennis uit lokale gemeenschappen met een sterke link naar de wetenschap. Bij lokale samenwerking is de 'what's in for us/them' ratio steeds belangrijk. Je vraagt immers aan mensen om tijd, energie en informatie te leveren. Wat levert dat vervolgens voor hen op als er op enigszins overzienbare tijd niet concreets verbeterd?

— **Stap 3** —

follow-up: Werken aan sociale inclusiviteit

Na de bijeenkomst over het Manila Bay Sustainable Development Masterplan zijn de vijf bovengenoemde thema's en vraagstukken opgepakt in werkgroepen van de CoP.

Reflectie en Conclusie

De Nederlandse watersector is mondiaal actief en toonaangevend op het gebied van water- en klimaatadaptatie en de uitdagingen op dit gebied zijn wereldwijd enorm. Door internationaal samen te werken kan Nederland veel impact maken in tijden dat de wereld de Nederlandse kennis en aanpak nodig heeft.

De uitdaging van vandaag is het ontwikkelen van projecten, plannen en strategieën die duurzaam zijn en op een inclusieve manier tot stand komen. Dat zijn projecten, plannen en strategieën die niet alleen de welvarende delen van delta's, stroomgebieden en steden helpen en beschermen, maar juist ook de mensen in kwetsbare posities. Plannen die verbonden zijn met

kennis van mensen die er al generaties lang leven en de gebieden door en door kennen. Het is een complexe opgave die je niet tackelt met alleen meer aandacht voor multidisciplinariteit en sociale inclusiviteit. Er is sprake van grote, vaak tegengestelde, politiek-economische belangen. De macht van het grote geld in een onderontwikkelde democratie met een beperkt maatschappelijk middenveld kan destructief werken voor duurzame ontwikkeling en duurzaam waterbeheer. Verandering is nooit simpelweg een kwestie van een goed planproces doorlopen. Ook langdurige betrokkenheid leidt niet automatisch tot een succesvolle en duurzame implementatie van een project, plan of strategie. Desalniettemin kan een goed en inclusief plan of projectproces een transitie naar duurzaam waterbeheer en klimaatadaptatie een duwtje in de juiste richting geven. Door positieve en negatieve effecten van oplossingen in beeld te brengen, besluitvorming te beïnvloeden, aandacht voor verantwoorde compensatie en bijdragen aan doorontwikkeling. Lokaal eigenaarschap bij het te ontwikkelen project of plan zijn belangrijke voorwaarden.

De Manila Bay Sustainable Development Master Plan case study laat zien wat sociale inclusiviteit in de praktijk betekent en ook hoe ingewikkeld het is. Eigenlijk doe je nooit genoeg, je invloed als buitenlandse partner is beperkt en middelen en capaciteit limiteren je bijdrage. Toch is het mogelijk om bij te dragen en inclusiviteit een centraal onderdeel te laten zijn van het project en procesontwerp. Bijvoorbeeld in het samenstellen van projectteams met een goede man-vrouw verdeling en diversiteit aan disciplines, inclusief sociale -en procesexperts, architecten, gebiedsontwikkelaars, en vooral ook lokale experts. Opdrachtgevende overheden en donoren kunnen een rol spelen door inclusief te werken, betrokken en faciliterend te zijn, met uitvoerende partijen mee te denken en hun invloed bij ontvangende overheden in te zetten. Middels goed ontworpen en uitgevoerde processen en samenwerking met lokale partijen kun je lokale kennis en creativiteit goed ontsluiten.

Sociale inclusiviteit verbeter je niet alleen. Ingenieurs en aannemers hebben de kennis en ervaring in huis hebben om een gedegen onderbouwd waterplan te ontwikkelen, overheden onderhouden diplomatieke relaties en ontwikkelen internationaal waterbeleid, wetenschappers scherpen het denken en de internationale en lokale maatschappelijk middenveldorganisaties staan met de voeten in de klei staan en in directe verbinding met lokale gemeenschappen. We willen als Nederlandse watersector met elkaar in gesprek blijven over wat we belangrijk vinden, hoe we dat doen en onze krachten bundelen. De CoP biedt een veilige plek en maakt leren en samenwerken verder mogelijk. We hebben de beelden en perspectieven van onze partners en de mensen lokaal nodig om ons inzichten te blijven bieden.

Dankwoord

De auteurs danken de stakeholders in het Manila Bay Sustainable Development Plan en de CoP deelnemers voor het mogelijk maken van de CoP bijeenkomst en het bijdragen aan de opgedane inzichten. In het bijzonder noemen we Matthijs Zijlmans, voor zijn bijdragen in de voorbereiding en uitvoering van de CoP. We danken de reviewers van het Water Governance tijdschrift en Willem Mak voor hun waardevolle reflecties op eerdere versies van dit artikel.

Referenties

- Bakker, M., Kishimoto, S., Nooy, C., 2017. Social justice at bay. The Dutch role in Jakarta's coastal defence and land reclamation. SOMO, Both Ends, TNI.
- Building with People, 2019. Inclusive Infra Manual, https://www.witteveenbos.com/fileadmin/Downloads/Div._documenten/NL_Inclusive_infra_Manual-def.pdf.
- Hasan, S., Evers, J., Zegwaard, A., Zwarteveen, M., 2019. Making waves in the Mekong Delta: recognizing the work and the actors behind the transfer of Dutch delta planning expertise. *Journal of Environmental Planning and Management* 62, 1583-1602.
- Meijer, K., Sullivan, C., Blauw, J., Schasfoort, F., Ottow, B., Morales, D., 2019. Social inclusiveness in floods and droughts How social variations in impacts and responses can be taken into account Stockholm International Water Week. Deltares, National Centre for Flood Research, Southern Cross University.
- Minkman, E., Letitre, P., van Buuren, A., 2019. Reconstructing the impasse in the transfer of delta plans: evaluating the translation of Dutch water management strategies to Jakarta, Indonesia. *Journal of Environmental Planning and Management* 62, 1562-1582.
- Tesselaar, R., Turner, S., De Beer, P., 2017. Tackling major water challenges. Policy review of Dutch development aid policy improved water management, 2006-2016, IOB Evaluation.
- The World Bank, 2013. *Inclusion Matters: the foundation for shared prosperity*, Washington DC.
- Van Ommen, P., Dulce, L., Galli, G., 2019. Manila Human Rights and Gender Equality Issues to be integrated into Dutch Delta Planning, Lessons Learned from the Manila Bay Sustainable Development Plan, In: Ends, B. (Ed.).
- Yarina, L., 2018. Your Sea Wall Won't Save You. *Places Journal* March.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M., 2010. *Cultures and Organisations. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. Third Edition. McGraw-Hill Education - Europe.
- van Alphen, J., de Heer, J., Minkman, E., 2021. Strategies for climate change adaptation: lessons learnt from long-term planning in the Netherlands and Bangladesh. *Water International* 46, 477-504.

-
- 1 <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/ClimateChange.aspx>, <https://nos.nl/artikel/2290670-wereld-onderweg-naar-klimaatapartheid-vooral-armen-slachtoffer>
 - 2 Bestaande uit het Nederlandse NGO consortium Partners for Resilience (Rode Kruis, Wetlands International, Cordaid en CARE), de CommissieMER, PUM, Rijkswaterstaat en VNG international.